

Personlige oplevelser

Det var besværligt at trille over den ujævne jord med de elendige trillebørene. Niels, som havde en afsmittende effekt i og med, at han ud over at være arbejdssky også var dovent anlagt, foreslog, at vi fik tyske krigsfanger til for et passende antal smøger at køre en musiktribune ud til vor arbejdsplads. Med de mængder af brædder, der nu var til vor rådighed, anlagde vi en hel autostrada til vore medborgere. Naturligvis skulle vi derefter blot passe vejvæsenet og jævne jorden ud. Men!

I flere dage hængte vi i skovlskafterne uden at bestille en dyt; for ved behændigt at ændre på tilkørslen var det næsten overflødigt at jævne jorden ud – den lå så pænt – så pænt.

Brigadens rettroende idealister brokkede sig med det resultat, at vi blev sat til at grave. Men hævn er sød. Vi tog et brokkehovede ad gangen. Spærrede tilkørslen, så kun brokkehovedet kunne komme til. Når han var for længe om at komme frem og tilbage, «opmuntrede» vi ham til at øge tempoet:

«Jugoslaviens fremtid afhænger af dig kammerat».

Vi råbte ad ham:

«Hvad Fanden tror du, det er en ferielejr? Få nu lidt fart på kammerat».

Næppe havde staklen sat trillebøren, før der igen var fuldt overlæs. Og igen ålede vi ham.

«Hvad står du og driver den af? Se nu at komme ad sted».

Det varede ikke længe i den stegende hede før vort offer brød sammen. Vi fik fred.

Brigadens damer var fortrinsvis revolutionære rødstrømper, der kæmpede for kvinders ligeberettigelse. Det demonstrerede de ved ikke på nogen måde at unddrage sig selv det tungeste arbejde.

Fritid

Vi strejfede rundt, foretog flere ture op i de små landsbyer, og da jeg havde opsnuset, at partisanerne havde haft større styrker gemt på den modsatte side af floden, drog vi derop.

På bjergskrånningen havde de haft alle tiders muligheder for et baghold, da de kunne beskyde det meste af dalen, dertil kom nogle meget store huler, hvor partisanerne havde haft lazaret mm.

På disse ture søgte og fik vi nærkontakt med de lokale bosniere, men selv om sprogforbistringen var en uoverstigelig hindring, lærte vi mangt og meget om deres kår.

På landevejen kunne man se en mand ridende på et æsel, medens hans koner – to til tre stykker sjo-skede bag ham. Ofte kunne man se en mand henslængt i skyggen af et træ, medens hans kvinder arbejdede i marken.

På sightseeing

Med Uffe tog jeg til nærmeste større by. Hurtigt fik vi kontakt med venlige og gavmilde mennesker, som vi hyggede med i skyggen i en fortovsrestaurant. De bød på kaffe og Slivovits (40 %), men da de så hvorledes Uffe slubrede denne blommebrændevin i sig, gik de over til en kraftigere kost ved navn Raki (60 %). Uffe nød også den, men jeg kunne simpelthen ikke få den ned og hældte den diskret i kaffen. Også den var udrikkelig, den havnede i en blosterkumme. Kaffen var som sig hør og bør på denne breddegrad tyrkisk, dvs. stærk – sød med 50 % kaffebrums.

Da dagen var omme var Uffe lakket godt til. Da vi stod på stationen, undersøgte jeg, om toget ville standse i Nemila. Nej! Det var et gennemgående «eksprestog». Jeg overtalte lokomotivføreren til at sætte farten ned i Nemila, så vi kunne hoppe af.

Det gjorde han, men for at være helt sikker på, at vi kom af, havde han engageret en klippert af en jernbanemand, som smed os ret ud. Fortumlede vaklede vi rundt, indtil en soldat med hævet gevær trådte ud af mørket og råbte STOJ! (Holdt)

Derefter bar eller slæbte jeg Uffe ud på hængebroen. Da vi var halvvejs over, slingrede broen med det resultat, at jeg tabte ham.

Han lå nu på maven på gangbrættet. På en eller anden måde fik jeg ham op og båret det sidste stykke.

Da vi havde land under fødderne, smed jeg ham. Næste morgen var han mere end fornærmet over, at jeg ikke havde båret ham det sidste stykke og puttet ham med en godnatvise.

Billedet illustrerer ganske godt, hvorledes man med begge hænder klamrer sig til wiren for ikke at dratte ned i den brusende flod.

Det er mig stadig en gåde, hvordan jeg fik bragt os frelst over.

Vrandruktunnelen

Flere gange var vi inde i tunnelen for at følge arbejdet som var meget farligt. Alvorlige ulykker indtraf ved sprængninger, og når tipvogne kom susende igennem mørket.

Da de to hold fra hver sin side genembrød og skabte et hul, så de kunne mødes, udløste det jubel også hos den tyske ingeniør, som var den ansvarlige for projektets gennemførelse, han overlevede.

Men Ib havde fået fat i et postkort med billede af en russisk tanks. På kortet havde han ved siden af føreren skrevet:

«Her ser I mig»!

Danmark har et fortræffelig efterretningsvæsen og da formiddagsaviserne samtidig kørte en sensationspræget kampagne, hvor man oplyste, at BOPAsabotører via Jugoland var smuttet til Grækenland og deltog i borgerkrigen dér, reagerede man. Det glemte man ved Tysklands overfald i 1940, så der var noget at indhente. Hjemme igen blev Ib arresteret og fik en dom for at være deserteret. Dommen lød, så vidt jeg husker på ½ år på vand og brød.

Snart efter var vort ophold i lejren slut og som belønning for seks ugers «slid» kunne vi drage ud på en rundrejse i Jugoslavien.

Den svenske ungdomsbrigade i Nemila i 1947

Kilde: Det svenske tidsskrift Utblick.

Artiklen er skrevet af Agneta Nordenankar-Svensen.

Oversat til dansk. Uddrag med tilføjelser og kommentarer.

35 år efter at have deltaget i bygningen af Omladinska Pruga foretager tidligere svenske brigadister en studierejse til Jugoslavien. Östen Johansson beretter:

Den 29. maj 1947 rejste 133 unge svenskere, heraf 18 piger med tog gennem det krigshærgede Europa. Rejsen tog 6½ dag. I Warszawa gjordes et længere ophold. De unge polakker viste dem rundt i ruinerne. Vi så ikke et helt hus. Ghettoen var blot en bunke grus.

Kommentar:

Når den svenske brigade modsat den danske kunne rejse gennem Østeuropa, kan det skyldes, at Sovjet betragtede Sverige, som en stat, der i modsætning til Danmark havde forholdt sig neutralt under Anden Verdenskrig.

Det officielle Danmark blev af Sovjet vurderet, som en lyd- eller vasalstat som med sin tilslutning i nov. 1941 til Anti-Kom-internpagten var i krig med Sovjet. Hertil havde Danmark billiget, at 6.000 danske SS folk deltog i krigshandlinger rettet mod Sovjet og havde derudover i 1942 og 1943 udleveret funktionsdygtigt krigsmateriel til indsats på Østfronten. Under kampene ved Leningrad dukkede en motoriseret enhed fra den danske hær op til Frikorps Danmark. (Parlamentariske Kommission tyske gesandt von Renthe Fink).

Östen forklarer, at hans motiv for at deltage i brigaden var følelsen af, at han og svenskerne havde kørt gratis på andres bekostning, medens folkene ude i verden havde bekæmpet fascismen. Især havde de jugoslaviske partisaners kamp i bjergene engageret ham. Med brigaden fik han ved praktisk handling chance for at vise sin solidaritet.

Dette ønske fik han opfyldt i rigt mål ved ungsomsjernbanen, som var noget af en udfordring. Det jugoslaviske kommunistpartis ungdomsafdeling havde lovet at bygge den 237 km. lange Sama-Sarajevo bane på otte måneder. Dette løfte anså mange for at være komplet umuligt at opfylde, da banen skulle gennem et næsten ufremkommeligt bjergteræn og redskaberne i det store hele var de bare næver.

Løftet blev holdt. På nationaldagen den 29. november 1947 kunne Tito indvie banen.

Arbejdet var hårdt – i oldnordiske trillebøre blev kubikmeter efter kubikmeter jord, som var hakket fri – gravet – kørt op på ramper, hvor det blev stampet med tunge «jomfruer» af træ. Det gav vabler – mavesygdomme hærgede, men værst var heden.

Men det var småting, som fortrængtes af kammeratskabet mellem 46 nationers unge, der gerne mødtes om aftenen.

Vi dansede, sang og råbte taktfast slagord.

Jugoslaverne: – «*Brastvo*»! Broderskab. *Jedinstvo*»! Enighed.

Svenskerne: – «*Har alle fået ost*»!

Danskerne: – «*Hellere en Hof*»!

Ved midsommerfesten havde vi rejst en majsommerstang, hvor vi sang og dansede til langt ud på natten med kammerater fra andre brigader, ganske som vi plejer i Sverige.

Fra Östens dagbogsnotater:

Vi blev vækket af reveille (trompetfanfare) kl. 4.30 og marcherede til arbejdspladsen kl 5.30. Normen var 1,2 m³ pr. person pr. dag.

En m³ = 30 jugo trillebøre.

Det lykkedes os at overskride dagsplanen med 1.000 trillebøre, men vi var trætte – ømme i arme og hænder – skæggede.

Da Östen besøger en jugoslavisk brigade overraskes han over, at ikke mindre end 120 var analfabeter. I den første måned lærte de at skrive bogstaverne, derefter skulle de lære at forme ordene. En ung pige viste ham glædesstrålende et diplom, hvoraf fremgik at hun i sin by nu havde tilladelse til at lære andre unge at læse og skrive.

Östens kig i bakspejlet;

Bruddet mellem Stalin og Tito var det frygteligste, jeg har oplevet. Dengang syntes jeg, at jugoslaverne svigtede kommunismen. Det var min store fejltagelse. Siden har jeg lært en del efter Sovjets invasion af Ungarn og Tjekkosllovakiet. Han slutter med, at det han ikke forstod som ung brigadist var, at hvert land må søge og finde sin egen vej til socialismen. Jeg blev og er stadig partiløs, men dog stadig socialist.

Tunnellens senere indvielse blev fejret med sang – musik og vin den ganske dag og nat.

Dysenteri

På vej til stationen i Nemila blev jeg meget pludseligt syg. Det stod ud af begge ender og inden for få minutter, lå jeg aldeles hjælpeløs i vejkanthen. Kammerater fik mig slæbt ned til toget, men der var ikke tid til rengøring, hvorfor en hæsleg stank hurtigt bredte sig i det lumre tog. Kammeraterne slæbte mig ud på trinbrættet.

To holdt fast i mig, medens en tredje hængte ude, nærmest i den frie luft, og spulede min bare røv. Det er ikke oplyst om de muhammedanske damer, der knoklede i markerne har løftet på sløret for at få et bedre indtryk af min pariserrøv.

Toiletforholdene i den smalsporede ekspres var enestående. Det var et pedallokum, hvor man ud over besværet med ikke at miste indholdet fra lommerne også skulle holde bukser med mere over lokummets ulækre indhold.

Alt skete medens toget skrumpede og slingrede af sted på spor, der ikke var rettet i menneskealdre. Når «forretningen» var overstået kunne man frit benytte en klud, som dingledede i næsehøjde. Hvad kluden havde været brugt til, var man ikke i tvivl om – synet og lugten var entydig.

Da vi nåede Sarajevo blev jeg indlagt på et katolsk hospital, hvor medicinen var lunken te i flere dage. Da sulten bredte sig, var jeg ikke mere medtaget end, at jeg kunne kravle over til en dødsyg medpatient og stjæle hans mad. Nonnernes jubelskrig blev snart afløst af vredesudbrud, da manden lå stendød. De kunne derfor regne ud, at jeg havde syndet. Udskrevet efter ca. en uge i sengen drog jeg til Dubrovnik.

Skrål – skrig – propaganda

Men Niels – Uffe og undertegnede blandede os langt uden om festivitas – og kørte vore egne noget egoprægede – måske asociale løb og undgik konflikter. Jeg har aldrig været den store tilhænger af masseoptrin, hvor der råbes og skrives. Erfaringerne med propagandaens fordummende konsekvenser, har vel været for skræmmende for mig.

Ved en stor parade af unge idrætsfolk fejrede man sportens dag. Sportsfolkene præsenterede sig med deres sportsrekvisitter. Forrest gik gymnasterne i deres hvide dragter, senere kom fodbold drenge med deres bolde, roerne med årer, tennisspillere med ketsjere, og bagest kom skakspillerne med deres skakbrædder under armen. Skak regnes for at være en sportsgren i Østeuropa. Ved et andet stævne marcherede børn – skoleklasse efter skoleklasse – smukt uniformerede i al fattigdommen – med en fanebærer i spidsen.

Smukt! Dejligt! Men!

I et af bannerne var en snegl og på mit interesserede spørgsmål, fik jeg forklaringen. Det var dummernikkerne! Hvis dette var socialisme – ja så var det socialisme uden min videre deltagelse. Da jeg meldte mig ud af DKP i 1948 var denne oplevelse een af flere begrundelser.

I mellemtiden var brigaden draget til Herzegovina, hvor den gjorde ophold i byen Mostar med den prægtige gamle tyrkiske bro over floden. Før og efter krigen var Mostar et yndet turistmål.

På et museum kunne man se, hvorledes folk boede. Ved broen sprang unge mænd ned i floden for småpenge. Højdeforskellen gjorde springet dødsensfarligt, men hvad gør fattige ikke for penge?

Under den helt vanvittige borgerkrig, hvor krigsforbrydelser var hverdagskost, blev broen ramt af granat og ødelagt. Den er nu genopbygget.

Under vort besøg i Mostar i 1970 havde vi følgende oplevelse. Fremme ved broen forsøgte vi uden større held at finde en parkeringsplads. Da vi kom tilbage fandt vi en betjent, som noterede os for vore synder. Da jeg gjorde ham begribeligt, at jeg havde deltaget i den danske Brigade fra Samac til Sarajevo annullerede han bøden.

Dubrovnik- Split - Beograd

Da jeg ikke præcist kan huske brigadens rejse fra Mostar og frem til Beograd og kun har ret så spredte erindringer, bringes disse billeder fra rejser i 1970 og 2008 for bedre at kunne illustrere.

Adriaterhavskysten med sine mange øer bærer stadig præg af påvirkninger fra Romerrigets storhedstid og senere fra Europas handelscentrum, Venedig. Ruiner – bygninger – og ikke mindst folks levevis og kultur vidner derom.

Nu som i svundne tider har den skønne natur trukket turister til.

Kysten har ret mange fæstninger, som vidner om, at sikring af søfarten har været et problem, da fjendtlige magter – sørøvere og andet godtfolk har været en trussel og har haft talrige muligheder for at lege kis pus og skjule sig mellem de mange skær.

Også byerne har været befæstede. De sindssyge ødelæggelser under borgerkrigen er restaureret i et vist omfang, så rejsende også i dag kan fornemme historiens vingesus.

Var det Dubrovnik?

På nethinden har jeg et billede af, at brigaden ankommer til en havneby, og da toget gør holdt ved havnens kaj, befinder alle 100 medlemmer sig inden nul komma fem i vandet. 6 ugers ophold inde på fastlandet var for meget for os danskere. Ingen bekymrede sig om, hvordan de skulle komme op på land igen. Afstanden op til kanten har vel været 5 – 6 meter. Undrende stod jugoslavere og så på, for dem forekom det helt vildt, at man bare hoppede ud – og usædvanligt for dem, at alle kunne svømme. Men op kom vi – guderne må vide hvordan – også det har jeg glemt.

Efter at vi var blevet indkvarterer i en tidligere rigmands palæ, indtog vi en middag og kunne derefter begive os ind til Dubrovnik. Selv i dag efter at have fartet rundt på store dele af kloden finder jeg, at byen er en perle – såvel historisk som med sin beliggenhed i den skønneste natur. Byen slap ubeskadiget igennem Anden Verdenskrig, men under borgerkrigen blev den beskydt med artilleri og skadet.

Turen blev forholdsvis lang på gåben, busser og taxi eksisterede ikke, men selv om vi var i god form blev vore indtryk pga. træthed begrænset til de helt nære omgivelser – resten måtte vente.

Næste dag var vi rundt på fæstningsmurene – i havnen – og i de smalle gyder, hvor især de mange sølvsmede imponerede. Over en spritflamme fremstillede de de smukkeste filigranarbejder.

Om aftenen var vi til en fest, hvor man kunne danse på en for os kendt måde. Det lange ophold uden kontakt med damer havde vel i nogen grad øget interessen for det andet køn.

På et tidspunkt fornemmede jeg, at min partner ville belønne mine tilnærmelser, men da hun udbredte en mere end hæsleg hvidløgsskand, da hun åndede på mig, forsvandt interessen som dug for solen. Hermed et godt råd til autoriteter, der vil dæmpe hankønsvæsners seksuelle tilbøjeligheder – brug hvidløg.

Da vi forlod Dubrovnik mod byen Split, havde vi alle fået en oplevelse for livet.

Split

Byen lå smukt ud til havet. Indkvarteringen følte vi på baggrund af tidligere erfaringer som ren luksus. Her så jeg palmer for første gang. Unge i dag tænker ikke på, at vi havde været spærret inde under fem års besættelse. De første klipper jeg så var i 1945 på Bornholm. Bjerger var et ukendt begreb – folkeslag med anden hudfarve ligeså. Udhvilede skulle vi videre mod Sarajevo.

Bygningerne i Split oser af historie – et eldorado for os og senere for turister. Restauranter med alverdens fristelser på stribet – forudsat, at man har penge.

Badeforholdene i Split var optimale, eneste minus var, at hvis man vadede ud med bare tæer, var risikoen for at træde på et søpindsvin overhængende.

Sarajevo

Mæt af rejsens mange indtryk har jeg ingen særlige erindringer fra byen ud over, at vi igen blev indkvarteret på et studenterkollegie. Da vi skulle til ro, undersøgte jeg rutinemæssigt rummet for væggelus.

Væggelus

Et hurtigt løft af sengetøjet virkede afslørende. Jeg brugte gerne den taktik at kravle ned i min lagenpose – lukke den godt til for derefter som en bedre akrobat at hoppe op i køjen. Der var ofte tale om hære af forsultne væggelus, som kastede sig over staklerne.

Disse var ofte forsynede med svulne lemmer.

Beograd

Igen blev vi indkvarteret på et kollegium og igen blev man konfronteret med hære af væggelus. Brigaden blev inviteret på en rundtur i byen, som sluttede ved Novo Beograd. Guiden fortalte med begejstring om det vidunder, som ungdomsbrigaderne var ved at skabe.

Han «glemte» dog at orientere om de mange tyske krigsfanger. For at få en mere alsidig information, kontaktede jeg disse. Med bistand af smøger fik jeg deres tunge på gлед.

Ikke uden skadefryd kunne de fortælle, at hele projektet på forhånd var dømt til fiasko, da undergrunden ville være ude af stand til at bære bygningerne.

Tilbage i brigaden, hviskede en af «kammeraterne» landsforrædder – velvidende, men dog på trods af hans kendskab til min glørværdige karriere som fædrelandskæmper.

Min vurdering af denne jævnaldrende, unge mand var:

Nåh, ja! Friheden fik han da forærende, nu er han revolutionær – nu skræpper han – nu ganske gratis. Han må have gjort sig umage, for at bevare sin intolerance og uvidenhed om, at krigen er forbi.

Det blev ikke en opfordring til selskabelige sammenkomster – ingen ændringer i menuen – jeg undværede fortsat min kontakt til og med de «frelste».

Ungdomsbrigaders forgæves indsats i fiaskoen Novo Beograd